

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. vasario mėn. 27 d. / February 27, 1988 Nr. 40(8)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Šepetys apie ateistinių auklėjimą

Pirmame šių metų *Komunisto* numeryje išspausdintas CK sekretoriaus Liongino Šepčio straipsnis apie ateistinių auklėjimą buvo seniai laukiamas. Tarybinė spauda nuolat karštoja, kad ir persitvarkymo sąlygomis reikia stiprinti ateistinių auklėjimą, bet kol kas nedavė konkrečių nurodymų, kaip tai daryti. Šepčio straipsnyje yra kai kurių naujų minčių, bet aiškiai matyti, kad partija tebėra priešiška nusiteikusi religijos atžvilgiu ir kad su kai kuriomis mažomis išlygomis nepajėgia sugalvoti naujų priemonių kovai su religija. CK sekretorius patvirtino, kas jau gerai žinoma iš pagrindžio ir viešosios spaudos, būtent, kad religijos įtaka Lietuvoje nemažėja, o kai kuriuose gyventojų sluoksniuose, pavyzdžiui, kurybinėje inteligentijoje, net didėja. Kai kuriuose rajonuose dar krikštijama du trečdaliai vaikų, kituose daugelis naujavedžių pakartoja antuko bažnyčioje. Katalikų Bažnyčia sugeba išsaugoti, o kai kur net sustiprinti savo pozicijas tarp besimokančio jaunimo. Yra jaunuolių, kurie tampa įvairių sektų nariais.

Šepetys drauge pripažįsta, kad vietos valdžios pareigūnai ne visada gerbė teisėtus tikinčiųjų poreikius, bet ir jo siūlomos priemonės ateistiniams auklėjimui vargu ar skatins valdžios pareigūnų pakantumą. Šepetys teikia ypatingą reikšmę kovai su vadinamuoju religiniu ekstremizmu, naujo turinio tradicijų diegimui bei individualiam darbui su tikinčiųjų šeimomis. Tai nieko gero nežada, ypač dėl to, kad valdžia tebeketina laikytis tikinčiųjų diskriminuojančio konstitucijos straipsnio, draudžiančio įtraukti vaikus ir jaunimą į Bažnyčios veikimą. Sovietinė konstitucija nelygiai traktuoja tikinčiuosius ir ateistus. Prieš dešimtmetį Lietuvos vyskupai nurodė, kad naujos konstitucijos projektas labai riboja eilinių katalikų galimybes mokytis tikėjimo tiesų, nes religijos mokymas faktiškai draudžiamas.

Nemažiau rūpesčio kelia Šepčio raginimas ateistams „eiti i

šeimas, kur vaikai mokomi religijos, kur religingos vyresniosios kartos dažnai griebiasi net prievartos jaunimo atžvilgiu“. Nesunku įsivaizduoti, kaip tikintieji priims šiuos netaikytus, patarimų kupinus svečius, kurie kitais atžvilgiais abejingi šeimų ir vaikų likimui. Antrame *Šepčio* numeryje sociologė Laima Mačėnienė pažymi, kad šeimos, auginančios tris vaikus, praktiškai neįsivaizduoja net moralinės paramos nei iš visuomenės, nei iš darbuvių. Ar čia nebūtų geresnis darbo laukas geradariams savanoriams? Šepetys teigia, kad kai kurie tėvai net griebiasi prievartos, mokydami savo vaikus religijos. Bet kokia čia prievarta? Prisimintina, kad nėra gerų tėvų, kurie nesigriebia prievartos. Tėvai verčia vaikus valyti dantis, valgyti daržoves, ne tik saldinius, laiku eiti miegoti, parengti pamokas, neskriausti kitų, laikytis tvarkos ir panašiai. Kuo skiriasi katalikai tėvai, primindami savo vaikams pareigą eiti į bažnyčią, nuo netikinčiųjų, kurie savo vaikus siunčia į pionierių susirinkimą arba baletu pamokas? Šepčio raginimo įgyvendinimas tik sustiprintų tikinčiųjų diskriminavimą, ir jokie gražūs žodžiai negali nuslėpti šio fakto.

CK sekretorius daug reikšmės skiria naujų papročių diegimui. Tai rodo seną partijos įsitikinimą, kad Bažnyčia pritraukia jaunimą, kuris yra reikšmingomis vedybų ir krikštynų apeigomis. Atseit vyksta spektaklių konkursas, ir jei pasaulietiški spektakliai santuokų rūmuose pasidarys labiau patrauklus negu apeigos bažnyčioje – tai sumažės Bažnyčios patrauklumas. Šia bergždžia viltimi jau dešimtmečiais gyvena tokie naujų papročių entuziastai, kaip Petras Pačiūra, ir reikia stebėtis jų atkaklumui, jei ne įžvalgumui. Apeigos atlieka vaidmenį tikinčiųjų gyvenime, bet ne lemia. Vis dėlto pasaulėžiūra, dorovės normos ir kiti tikėjimo elementai gerokai svarbesni. Reikia tik prisiminti, kad sekmininkai, baptistai ir kai kurios kitos protestantų sektos turi nemažą pasisekimą Sovietų Sąjungoje, nors jų apeigos kuklios.

Šepetys apgailestauja, kad per pastarąjį dešimtmetį ne vienas Vilniaus universiteto filosofijos ir mokslinio ateizmo katedros dėstytojas ar aspirantas negynė

Mažoji Lietuva Lietuvių Bendruomenės memorandumė

MARTYNAS GELŽINIS

Tik mažas skaičius išeivijos lietuvių težino, kad JAV Lietuvių Bendruomenės valdyba 1987 m. balandžio 30 d. įteikė visiems 35 Vienos konferencijoje dalyvavusiems valstybių komisijų pirmininkams atskirą memorandumą. Jame plačiai minima Mažoji Lietuva. Kadangi tai yra mano brangiausia, mano gimtinė, todėl laikau savo pareiga šitą įvykį pateikti viešumai.

1. Vienos konferencijos dalyvių sąrašas

1987 m. lapkričio 4 d. Viena prasidėjo Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija. Joje dalyvavo šių 35 valstybių atstovai:

1. Airijos
2. Austrijos
3. Belgijos
4. Bulgarijos
5. Čekoslovakijos
6. Danijos
7. Didžiosios Britanijos
8. Graikijos
9. Islandijos
10. Ispanijos
11. Italijos
12. Jugoslavijos
13. Jungtinių Amerikos Valstybių
14. Kanados
15. Kipro
16. Lenkijos
17. Lichtenšteino
18. Liuksemburgo
19. Maltos
20. Monako
21. Norvegijos
22. Olandijos
23. Portugalijos
24. Prancūzijos
25. Rumunijos
26. San Marino
27. Sovietų Sąjungos
28. Suomijos
29. Švedijos
30. Šveicarijos
31. Šventojo Sosto
32. Turkijos
33. Vengrijos
34. Vokietijos Demokratinės Respublikos
35. Vokietijos Federalinės Respublikos

2. Išeivijos lietuvių bendrasis memorandumas

1986 m. Eltos 11 numeryje skaitome, kad Vienos konferencijos dalyviams buvo įteiktas visos

mokslinio ateizmo specialybės disertacijos. Tai akivaizdžiai rodo, kad jaunimui ši propagandos specialybė, kurios negalima vadinti mokslu, tiesiog atgrasi. Užtušt skundamasis dėl padėties, Šepetys gal turėtų daryti kitokias išvadas.

K. G.

lietuvių išeivijos vienas bendras ir išsamus memorandumas, kuris kalba apie Helsinkio 6-ojo ir 7-ojo principo įgyvendinimą. Jį pasirašė tuometinis mūsų diplomatinės šefas dr. Stasys Bačkis, Lietuvių Bendruomenės atstovas dr. Tomas Remeikis ir Vliko pirmininkas dr. Kazys Bobelis.

Kadangi 1979 m. Baltimorėje vykęs Vliko seimas dėl Mažosios Lietuvos buvo priėmęs tokią rezoliuciją:

Vliko seimas atkreipia dėmesį į Sovietų Sąjungos įvykdytą Mažosios Lietuvos genocidą ir įpareigoja Vliko valdybą šį nusikaltimą į faktą kelti pasaulio viešosios opinijos forumė, buvo galima laukti, kad dabar, progai pasitaikius, pateiktame memorandumė bus pavaizduotas Mažosios Lietuvos genocidas.

Deja, bendrame lietuvių memorandumė Mažoji Lietuva visai nebuvo minima.

3. JAV Lietuvių Bendruomenės krašto valdybos atskiras memorandumas

Bendruomenės krašto valdyba, išgirdusi mažlietuvių nepasitenkinimus ir priekaištus Vlikui, matė įteikto bendrojo memorandumo silpnumus ir pasinėšė šalia kitų klausimų, trūkumus papildyti. Ir laikas buvo labai pribrędęs, nes pavergetoje Lietuvoje staiga sužudo stiprus susidomėjimas Mažosios Lietuvos praeitimi. Šimtą tūkstančių žmonių laidų panaudojimas Mažosios Lietuvos ir jos žmonių palankiam apibūdinimui sukūrė įspūdį, kad vieninteliai Mažosios Lietuvos draugai ar tik nebus Vilniuje? Taip Vilniuje leidžiamo žurnalo *Mokslas ir gyvenimas* kiekviena apie 180,000 egz. laida nepamiršta Mažosios Lietuvos.

Tokią vienpusiškai tvankią atmosferą pradėjo išbalansuoti JAV LB krašto valdybos žygis, kai ji kitą pavasarį, 1987 m. balandžio 30 d., įteikė visiems 35 Vienos konferencijoje dalyvavusių valstybių komisijų pirmininkams tokį raštą:

Your Excellency:

The National Executive Committee of the Lithuanian American Community has the honor to submit the enclosed memorandum on discrimination and forcible russification of Lithuanian minorities in the Byelorussian SSR, the Kaliningrad (Koenigsberg) Region under Soviet administration and Siberia in the Russian Republic of the Soviet Union. An appeal by Lithuanians of the Voronovo (Varanavas) district of the Byelorussian SSR, a constituent republic of the Soviet Union, is attached to the memorandum.

We respectfully ask the Delegation of [atitinkama valstybė] to the Vienna CSCE Follow-up Meeting to raise the question of the Soviet policy of discrimination and forcible assimilation of Lithuanian minorities in Byelorussia, the Kaliningrad Region and Siberia in violation of the Principle VII of the Helsinki Final Act.

Sincerely yours,
Stanley A. Gecys

Prie titulinio lapo buvo pridėtas trijų puslapių memorandumas, Gudijos Varanavo rajono lietuvių aštuonių puslapių atsisaukimas ir vieno puslapio lietuvių kalbos atlaso žemėlapis Nr. 90. Bendruomenės krašto valdyba,

Lietuvos etnografinių sienų, nustatytų Lietuvos tyrimo instituto, žemėlapis. Sudarė J. Andrius 1968 metais.

įteikusi memorandumą su priedais Vienos konferencijos dalyviams, tuo nepasitenkino, bet pasiuntė jį ir šioms institucijoms: 1. Helsinkio komisijai JAV kongrese, 2. Richard Schifter, Valstybės sekretoriaus padėjėjui žmogaus teisių ir žmoniškumo reikalams, 3. Nadia Tongour, Valstybės departamento Pabaltijo skyriaus vedėjai ir 4. Vals-tybės departamento Sovietų Sąjungos skyriui.

Pridėjus dr. Algirdo Budreckio redaguotą *Eastern Lithuania*, P. Česnulio *In the Shadow of the White Eagle* ir pluoštą dokumentinės medžiagos apie Lietuvą, memorandumą dar gavo: 1. Kinijos užsienio reikalų ministerijos Sovietų Sąjungos ir Rytų Europos kraštų departamentas, 3. Japonijos užsienio reikalų ministerijos Sovietų skyrius, 4. prof. Taka-

yuki Ito, Hokkaido universiteto slavų tyrimo centro direktorius ir 5. Kunio Sakuma, Sovietų Sąjungos tyrimo centro direktorius, Omiya, Japonijoje. Tokiu būdu memorandumas buvo išsiųstinėtas 44 delegacijoms, įstaigoms ar mokslo institucijoms.

5. Memorandumo atgarsiai

Memorandumas davė gražių atgarsių. Iš po ranka turimo pluošto laišku cituoju ištraukomis šiuos atsakymus:

1. Olandijos delegacija – „Delegation of the Kingdom of the Netherlands to the third Follow-up meeting of the conference on security and cooperation in Europe“ – tarp kitko rašo: „Thank you for your letter of April 30 as for the memorandum... In the course of the debate on the implementation of the existing CSCE provisions I myself raised the issue of the

Lithuanian minorities...“

2. Didžiosios Britanijos delegacijos pirmininkė S. J. Hinds rašo: „Thank you for your letter of 30 April... about Soviet treatment of Lithuanian minorities... I am therefore grateful for the information you have sent us...“

3. Ispanijos delegacijos pirmininkas rašo: „Mieli ponai, Ispanijos delegacija Europos Saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje su dėmesiu perskaitė įvairią medžiagą, kurią prisiuntėte. Be abejonės, ji bus naudinga mūsų darbuose. Labai dėkojame... Delegacija informaciją persiunčia atsakingiems ispanų organams... Nedvejodami toliau siųskite informaciją, kuri jūsų nuomone gali būti naudinga šios konferencijos darbam. Su dėmesiu jus sveikina Javier Villaciers“.

4. Slavic Research Center Hokkaido universitete direktorius prof. Takayuki Ito rašo: „Thank you so much for the sending of valuable materials on the Lithuanian question: A. M. Budreckis, ed. *Eastern Lithuania: A Collection of Historical and Ethnographic Studies* and P. Česnulis *In the Shadow of the White Eagle* and other documents on the human rights problem in Soviet Lithuania. These materials will certainly be of great help for my and my colleagues' research on the Lithuanian question. Once again a thousand thanks...“

5. Delegation la Principauté de Liechtenstein rašo: „Mr. President, I still have... to thank the Lithuanian-American Community for the enclosed memorandum. This delegation did raise the issue... Count M. von Ledebur, Head of Delegation“.

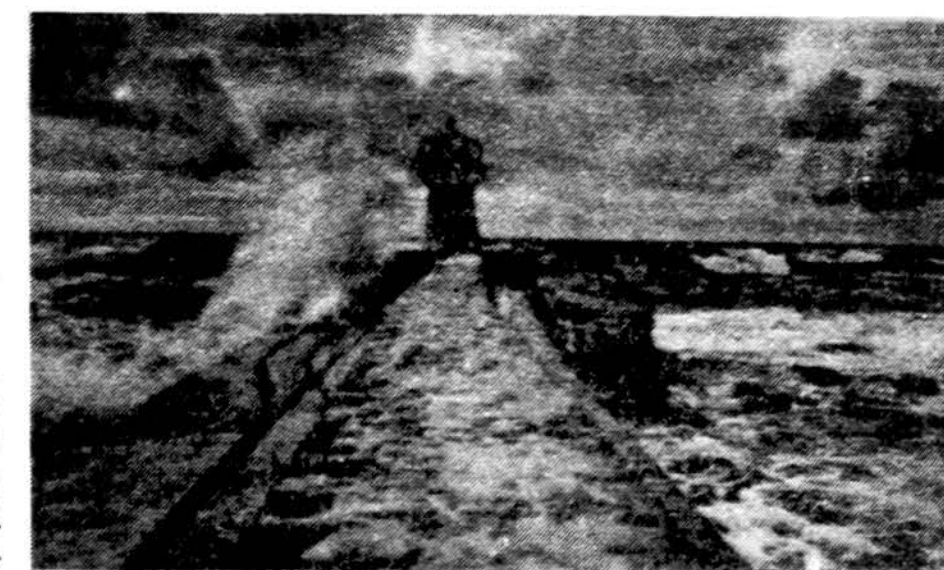
6. Helsinkio komisija JAV Kongrese – Commission on Security and Cooperation in Europe – Congress of the United States rašo: „Thank you for the memorandum you forwarded... on the situation facing the Lithuanian minorities in the Soviet Byelorussian SSR, the Kaliningrad region and Siberia [which] is the first such extensive material that we have received...“

Kitos amerikiečių diplomatinės įstaigos atsakė su tokiu pat džiūgumu.

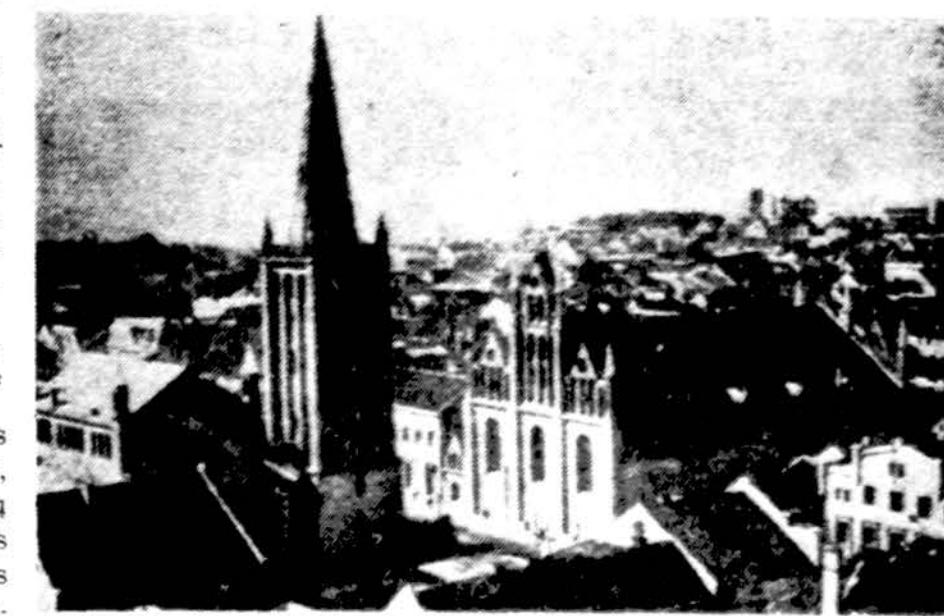
(Nukelta į 4 psl.)

Šiame numeryje:

Ateistinis auklėjimas • Mažosios Lietuvos problema • Felikso Andriūno knyga apie dail. Adalbertą Staneiką • Chicagos teatruose • Mačernis grįžo Italijon • Dail. Magdalenos Stankūnienės „Deivės“ • Jaunas grafikas Jonas Kulikauskas • Nauji LRD nariai

Klaipėdos svyrtys

Klaipėdos miesto vaizdas

Iš praeities kultūrinė stiprybė

ALĖ RŪTA

Feliksas Andriūnas. ADALBERTAS STANEIKA: LITHUANIAN ARTIST PAINTER AND DIPLOMAT. With an essay by Paulius Jurkus. Wyncote, Pa., 1987. 156 psl. Kaina — 30 dol. Gaunama „Drauge“.

Nesibaigiantis kultūros įvairėjimas ir, geriausiai atveju, kilimas reikalingas nuolatinių ir atidžių studijų; o studijoms reikia šaltinių, pavyzdžių iš praeities. Pasklidę pasaulį mes plečiame akiratį ir kuriame savąją kultūrą, prisiimdami kas gera iš kitų tautų. Bet, išlaikant tautines žymes, pravartu laikytis savų stiprių kamienų, kūrėjų — kad ir iš tolimos praeities. Išeiviams darosi artimi dvasiškai tie rašytojai, menininkai, kurie, nepradėd saito su lietuvių tauta, daugiausia reiškėsi menu ar mokslu jau svetur; tokie buvo poetai Oskaras Milašius, Jurgis Baltrušaitis, rašytojai Jurgis Savickis, Ignas Šeinius ar menininkai M.K. Čiurlionis, Pranas Domšaitis ir kiti.

Vienas iš tokių praeities stipresniųjų, ilgiausiai dirbusių svetur, buvo ir dailininkas Adalbertas Staneika (1885-1962). Tai dailininkas M.K. Čiurlionio, Kąjono Skleriaus, Petro Rimšos, Adomo Varno bendraamžis ir kolega. Šimtmečiui nuo jo gimimo paminėti *Drauge* apie Adalbertą Staneiką buvo gana išsamus Felikso Andriūno straipsnis (1985 m.). To paties autorius 1987 m. gale išleista groti albuminio formato knyga, su Adalberto Staneikos biografija, jo kūrybos įvertinimu (Pauliaus Jurkaus straipsnis), charakteristika, meno darbų vaizdžiomis reprodukcijomis.

Kaip Oskaras Milašius lietuviams žinomas ne vien kaip poetas, bet ir kaip Lietuvos diplomatas, taip ir Adalbertas Staneika buvo dailininkas ir kartu apie 19 metų Nepriklausomos Lietuvos diplomatas korpuse darbuotojas. Tokį Staneiką autorius knygoje ir parodo; be to, čia atrinkti geriausi jo meno darbai ir, su rašytojo bei meno kritiko Pauliaus Jurkaus pagalba, įvertinami, išskleidant jų grožį ir ilgalaike reikšmę. Knyga labai patraukli savo išore ir vertinga lietuvių kultūrinį versmų pažinimui.

Staneikos tėvai (Antanas ir Karolina Pralgauskaitė) už revoliucinę prieš rusus veiklą buvo ištremti į Galiciją, kur gimė

Dailininkas Adalbertas Staneika tapo dr. Wanger vaikų portretą (22" x 18", aliejus) Ravensburge, Vokietijoje, 1947 metais.

ir būsimas dailininkas. Adalbertas meną studijavo Krokuvoje, priklausė ten lietuvių „Rūtos“ draugijai. Studentai vasarą keliaudavo po Lietuvą, škieudami kryžius ir kitas idomybes. Taip 1904 m. Lietuvą apkeliojo ir Adalbertas Staneika, drauge su Adomu Varnu ir Petru Rimša. Tą vasarą ir kitomis progomis viešėjo jis pas Vl. Putvinskį, kun. V. Jarulaitį — Telsiuose, dr. J. Petkevičių; susipažino su dr. J. Šauliu, rašytojom Gabriele Petkevičaitė-Bite, Zemaite. Staneika ten piešė kultūrininkų portretus, vėliau išstato (1908 m.) parodą Vilniuje.

Baigęs Krokuvos Meno akademiją, studijas gilinio Muenchene. Paryžiuje ir ilgesniam apistojų Romoje, Italijoje. Ekonomikai sunkiai laikėsi, net sveikata apsilpo, tačiau ji lydėjo ir sėkmę: neprarado vilties, ir gėrį žmonės padėdavo. Italijoje dėstė gimnazijoj meną, dirbo privačioje studijoje. Mokėjo dvišias kalbas, buvo plačiai apsišvietęs.

Nuo 1921 m. išbuvo Nepriklausomos Lietuvos diplomatinėje tarnyboje iki 1940 m. Kauno meno institute dėstė 1941-44 metais. Meną Adalbertas Staneika laikė savo pašaukimu, o diplomatinę tarnybą ir kitus darbus — pareiga Lietuvai, kuria sąžiningai atlikdavo. Pavyzdžiui, pagal dr.

J. Šaulio archyvo duomenis, dėl jo gerų santykių su žurnalais Italijos spaudoje buvo pasirodę net 26 straipsniai, o taipgi 62 įvairūs pareiškimai Klaipėdos ir Vilniaus atgavimo reikalui, kas tuo metu buvo labai Lietuvai svarbu. Adalberto Staneikos darbų reikšmę patvirtina ir diplomatai — Vlado Sidzikauskas, Pranas Dailidė, dr. Stasys Backis bei kiti.

Prieš karą dirbęs Užsienio reikalų ministerijoj Kaune, paskui — pabėgęs nuo komunistų, būdamas Ravensburge pabaltiečių delegatu prie karinės prancūzų valdžios, Staneika yra daug padėjęs pabėgėliams (DP), aprūpinamas butais, maistu ir vizomis.

Nuo 1949 m. Wyncote, Pensilvanijoje, gyveno sunkų egzilo gyvenimą. Nepaliovė intensyviai dirbęs: dėstė meną, kėlė M. K. Čiurlionio genialumą, dirbo savo studijoje, daug turėdamas įtakos studentams, kurie jį mėgo ir lankė.

Jo darbai įvertinti: Gedimino ordinu Lietuvoje, Trijų žvaigždžių ordinu Latvijoje, Estijos Nepriklausomybės ordinu ir Italijoje — „Commendatore Order“. Žymės dėslės darbų parodos: 1908, 1925, 1944 m. Vilniuje, daug individualių ir grupinių parodų Italijoje, 1948 m. — išstatyti jo portretai Baltų parodoj Baden-Ba-

den, Vokietijoje. Pomirtinės parodos: 1965, 1972 ir 1978 m. Dailininkas mirė nuo širdies smūgio (beveik 77 metų), palaidotas West Laurel Hill kapinėse, West Philadelphia, Pa.

Adalbertas Staneika buvo romantikas, kiek prometėjiško charakterio, nuolat ieškojęs naujų ir amžinybės atspindžių. Kuklus humanistas, gili asmenybė: visada išlaikęs žodį, pareigą ir darbštus, su didžia meile dirbęs Lietuvai. Šelpė studentus, gelbėjo žydus (slėpė juos nuo vokiečių, nešė maisto į Vilijampolės ghetto, parūpindavo vizas). „Jo intelektualas ir gilūs jausmai harmoningai veikė santykiuose su žmonėmis, pasauliu ir Dievu“ (pgl. knygoje cituojamą dr. Stasio Backio pasakymą, p.17). Visi jį pažinojęs teigė jo švelnų būdą, kūrybiškumą ir tvirtą valią. Jį mylėjo draugai, gėrė visi, iš jo daugelis mokėsi.

Šios knygos tekstas parašytas lietuviškai, išverstas į anglų kalbą (Joseph Boley-Bulevičius). Yra neįmyių vertimo „šiuksimų“ ir netikslumų, o gal tai korektūros klaidos, ir jų nedaug. Tarp biografijos ir kūrybos įvertinimo straipsnių yra nemažai pasikartojimų; bet už tai parąskinama ir geriau įsimenama.

Pauliaus Jurkaus esė — išsamus Adalberto Staneikos kūrybos vaizdas; jį pasigėrėtinai

ilustruoja 23 spalvotos ir keliasdešimt nespaltvotų dailininko darbų reprodukcijų. Nuotraukos geros; tai nuopelnas fotografų — Algirdo Čepulio, Vincento Grudžio, Zigmą Jakaičio, A. Kiss, Vytauto Šuopio ir Liudo Tamošaičio.

Staneikos originalūs darbai pasklidę Lietuvoje, Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Amerikoje, Kanadoje, Ispanijoje, Švedijoje — muziejuose ir privačiose kolekcijose. Tapę jis daugiausia aliejiniais dažais, šiek tiek tempera ir pastele; taip pat darė nemažai škiečių ir studijų — anglimi bei grafitu.

Tai buvo universalus menininkas. Jo gyvenimas prasidėjo realizmo ir romantizmo susidūrimų epochoj (prieš Pirmąjį pasaulinį karą). Dailės kūryba greit po to keitėsi į kubizmą, fovizmą, abstraktinį meną. Staneika išaugo senajame akademiniame realizme, vėliau pakrypo į simbolizmą (alegorinėse temose), bet ne tiek, kiek buvo nukrypsęs ir daug pasiekęs M.K. Čiurlionis. Nuo bendramižų menininkų Staneika išsiskyrė savo romantiškumu. Alegorinių, mitologinių, bibliinių temų paveiksluose (ir figūrų kompozicijose, kurias labiausiai mėgo) Staneika mėgino spresti gėrio ir blogio kovą; buvo jūntama Kūrėjo didžiųjų raide globa...

Pagal dailininką prof. P. Puziną, spalvų harmonija, detalės visada išbaigtos, portretuose — charakteris, vidinė jėga; Adalbertas Staneika esąs akademinis

Adalbertas Staneika. Skulptoriaus Petro Rimšos portretas. Tempera. 30" x 40". 1939.

realistas. Iš jo beveik visų gerai pavykusių portretų, Pauliaus Jurkaus nuomone, išimtinai geras yra skulptoriaus Petro Rimšos — žmogaus kūrėjo — portretas (1939 m.). Geri ir jo Autoportretas (1958), žmonos dr. Marijos Staneikienės portretai (1946, 1958) ir daug kitų.

Knyga gerai sureduaguota: tekstas ir meno darbai skoningai išdėstyti, neperkrauta, — gali

mintis atsigauti ir akis pasigėrėti. Čia autoriui talkino dailininkai: Romas Viesulas, Petras Vaškys, Paulius Jurkus, Česlovas Janušas, Juozas Bagdonas. Sužymėti ir knygos mecenatai; jų labai nedaug. Taigi Feliksas Andriūnas, dailininko didelis gerbėjas, vienas pakėlė išleidimo našta. Ta prasme irgi šis didelis ir gražus darbas yra jau savyje vertybė.

Chicagos teatruose

Su Nobelio ir Pulitzerio premijomis

Šiemet sueina šimtas metų nuo garsaus amerikiečio dramaturgo Eugene O'Neill gimimo. Jis gimė 1888 m. spalio mėn. 18 d., mirė 1953 m. lapkričio 27 d. Gal tas buvo vienas iš paskatų jo veikala suvaidinti Chicagos profesionalų aktorijų grupei, pasivadinusiai Gare St. Lazare Players. Vardas nuo restoranu, kur ta grupė pradėjo vaidinti. Tam restoranui sudegus (1987 m.), dabar jie įsikūrė teatre, kurį pavadino Chicago Actors Project, 2856 North Halsted. Jie pasirinko O'Neill kūrinių monologą „Hughie“, kurio premjera buvo Stockholme 1958 metais.

Autoriaus pasirinkimas geras, nes O'Neill laikomas moderniosios amerikiečių dramos pradi-

ninku, laimėjęs Nobelio premiją (1936 m.) ir dar apdovanotas pomirtine Pulitzerio premija. Šiame pastatyme tą monologą atliko Jim Ortlieb, tikroviškai išsivysdamas į kiek ismilkusio pasakotojo vaidmenį, perteikiant įvairius „savo“ ir draugų nuotykius su romantiškomis užuominomis.

Šios teatralų grupės pastatyme šis O'Neill veiklas ejo antruoju. Pirmasis buvo kito pasižymėjusio amerikiečių dramaturgo — Tennessee Williams, gimusio 1916 metais, mirusio prieš penkerius metus, trumpas vaidinimas „Talk to Me Like the Rain and Let Me Listen“. Čia atsiroglinės, rodo, kiek įkaušęs vyras drimba į lovą. Prabyla apie savo sunkumus. Pas jį būnanti moteris nusiskundžia, kad ji apleista, maistui teturėjo vandenį ir

išplautą kavą. Ir ji pradeda svajoti — kaip ji išbėgs kur prie vandens, į gamtą, kur klausysis lietaus ir paukščių garsų, kaip ji pateks į piešutį, kur galės atsidėti knygų skaitybai... Savotiško mistiškumo įneša trečios aktorės niūniavimo ir neryškių odžių garsas. Kaip žinoma, autorius Tennessee Williams yra gavęs dvi Pulitzerio premijas.

Aktoriai nėra stebinantys, bet pasirodė ir įgūdę profesionalai. Suellen Burton baigusi Birminghamo universitetą, Alabamoje, dramos studijas. Ši teatralų grupė gyvuoja jau penketas metus, visi entuziastai, pragyvenimą uždirba kita tarnyba ir jau istengę pastatyti gal apie 15 veikalų. Ši programa teutruko tik kiek ilgiau kaip valandą. Publikos daugumą sudarė jaunimas. Programą žadėjo testuoti savo kukliame teatre iki kovo 6 dienos.

Juoz. Pr.

Alė Rūta

Keisti žmonės

Menininkai tie, kurie bando virš okeano statyti tiltą: kurie, kaip požeminė jėga, išigrauja į žmonių gyvenimus, juos nušviesdami ir puošdami jų kelią.

Iš Adalberto Staneikos minčių

— Ačiū, Renata. — Pasakau tyliai. Ji linktelė galva. Ji nežino, kad tai ne už gurgšnį vandens liginui, o už mūsų ilgus bendrus metus.

Nes aš staciau tiltą virš okeano, o Renata tvirtai stovėjo okeane ir vedžiojo mane, kaip kūdikį... Prisimenu tolimą praeitį. —

Aš buvau klajūnas ant Ikarų krantų, studentas-atsiskyrėlis, badautojas, svajotojas, girtas grožiu muziejuose ir gamtoje...

Visada troškau piešti, kaip keleivis dykumoje trokšta vandens. Mokiausi iš visų mokytojų, iš gabiųjų draugų, iš Dievo sukurto pasaulio. Po ilgų stebėjimų nusprendžiau: „Kūryboje ir maža plytelė stato...“

Ir kurdavau savo „plytelę“. Nesigailėdavau laiko ir savęs: iki nusilpimo piešdavau, užmiršęs pietus ir vakarienę. Ir vėliau, pažvelgęs į savo darbą, būdavau nelaimingas. Tada imdavau popierių ir plunksną. Rašymas būdavo mano skausmo išiejimas. Tapydavau apimtas svajonių, ekstazėje; rašydavau nusivylęs, kentėdamas. Draugai girdavo abiejų

darbų rezultatus, bet aš netikėjau draugais nei mokytojais. Juk mokytojai nori paskatinti, o draugai pataikauja. Užrašinėju gyvenimo įvykius ir vaizdus, kad atskirčiau tikrovę nuo savo svajonių. Ir pats žiūrėjau nustebes: stebuklingas yra gyvenimas, ir jo nepakritikuosi kaip kūrybos. Jis yra, koks yra. Tai nuolatinis vyksmas, impulsyvas ir dažnai chaotiškas. Žmogus gali būti logiškas ir

Adalbertas Staneika. Dr. Marijos Staneikienės (dailininko žmonos) portretas. 23.5" x 32". Aliejus. 1958.

susivaldąs, bet žmonės — audringas srautas.

Prisimenu savo mažą studento kambarėlį keliu aukštų mūro pastogėje. Tai buvo narvas įkalintam paukščiui. Nekesdavau tų sienų apsilupusiais popieriais, kur lopais kyšojo rausvos rožės. Bet būdavo jos ir jaukios, kai grįždavau prisivalkiojęs gatvėmis, sulytas ir alkanas. Šeiminiųkės arbatos virdulys tada būdavo geriausias draugas, o išblukusios rožės — lyg mano svajonių skuteliai. Rankiodavau skutelius akimis, mėginamas suvesti į viena: ko aš ilgėjausi ir ieškojau.

Ar įžvelgiau, ar supratau save ir savo kūrinius?

Ir vėl išbėgdavau iš namų, klaidžiojau gatvėmis, lyg ieškodamas kažko. O ieškojau savęs. Kartais negrįždavau prie nublukusių rožių kelias dienas. Pratūnodavau pas draugą; jis dalinosi mintimis ir savo arbatos virduliu.

Imdavom versti pasaulį ant šono, su problemomis, tikėjimais ir netikėjimais, ieškojimais ir paklydimais. Persvarstydavom Kristų kaip Dievą ir žmogų, iskratydavom Budos filosofiją ir jo šventumą, brisdavom per istorijos karus, ieškodami prasmės ir fatalizmo.

Išėdavom į koncertus ir muziejus. Draugas bėgo nuo paveikslų prie paveikslų; barė mane už stoviniavimą prie vieno. Aš kitaip negalėjau: turėjau įsižiūrėti ir įsiiausti. Fra Angelico ir Botticelli Madonos, Michelangelo „Paskutiniojo teismo“ figūrų siaubas, Tintoretto linksnį dievą... Aš turėjau suprasti, kaip Delacroix išreiškė puolantį liūtą; kodėl Velasquez piešė jodinėjantį Ispanijos princa — ar tik pataikaudamas jį išlaikantiem

Adalbertas Staneika. Kiemas. 24" x 30". Aliejus. 1953.

Baltazaro Carlos dvarui? Mane traukė Picasso Klounas ir Manet Gitaristas, — jų žvilgsniai, rankų judesiai, lūpų kampeliai juokiant... Taip, aš buvau pilnas troškulio žinoti — linijas, spalvas, veidus, kompozicijas... Kad duočiau ir savo dalį pasauliui, kad būtų žinomas ir lietuvis dailininkas...

Dabar many šniokščia bangos, aidai balsai, o aš guliu nejudėdamas... Mintys atplaukia iš neužmatomų tolių, vingiuoja... iki šių dienų... Sielos gyvenimas turi savo slapty teisybių,

priešingų proto logikai. Viena tokių teisybių yra: atsisakydamas ko, pasiaukodamas, gauni didžiausią dovaną. Atsisakiau pusės pastogės, o gavau žmogų, draugą visam gyvenimui. Tai Valerijus — nepamainomas draugas, brolis, sūnus, globėjas...

Tai buvo, kai bėgom. Gaisrai švietė, žmonės blaškėsi, o aš vis dar mėginau statyti tiltą virš okeano... Renata dėjo daiktus, daugumą turėjo išmesti. Galėjom pasiimti vos porą lagaminų. Aš desperatiškai norėjau likti savo studijoje, jei reikis, žūti su paveikslais, su pradėtais etiudais. Renata subarė: „Suspėsi mirti! Paveikslus nusipieši kitus...“

Toje maišaty susitikom ir Valerijų. Jis pasidarė mūsų — benamių — svečias; vėliau mes tapome viena šeima.

Mes perplaukėm jūras ir atsidūrėme krašte, kur skubotumas, tempas, tai mano priešai. Ne, čia nebuvo mūsų saulė, ir ne mūsų vėjas — toks žvėriškai šurpus. Mes ilgėjomės savo krašto švelnių vasarų... Bet aš prašiau Dievą, kad galėčiau tobulėti savo darbuose, kad kūryboje...

Yra sanskrito žodis „darma“, nusakąs individualią žmogaus tiesą, jo moralę. Nėra kitose kalbose atitinkamo žodžio. Išbenas išreiškia — „be yourself“. Žmogus, pats savy tobulėdamas, savo tiesos ieškodamas, įprasmina gyvenimą. Ne akiai sekdamas kitų dorybes!

Aš norėčiau sukurti savo „darmą“, žengdamas savais keliais...

Iš romano „Prisikėlimas“ (Londonas: Nida, 1968), kurio siužetą sudaro dailininko Adalberto Staneikos gyvenimas ir kūryba.

Mačernis grįžo Italijon

KAZYS BRADŪNAS

Perskaitę antraštę, jeigu nebūtų šalia nuotraukos, tai skaitytojas tikriausiai stabtelėtų abejodamas. Ar yra dar ir koks nors kitas Mačernis? Jeigu Vytautas, tai jisai jau užkastas tėviškės kalnelyje prieš 44 metus. Ar jis trumpame savo gyvenime dar suspėjo pabuvoti ir Italijoje, kad dabar galėtume sakyti, jog grįžo? Tai greičiau tik įsivaizduojami klausimai. Tegu visa tai pinasi šitokiam kontekste.

Kaip žinome, pirmoji Vytauto Mačernio poezijos knyga *Vizijos* buvo išleista Romoje 1947 metais. Joje buvo sudėta svarbiausias Vytauto Mačernio palikimas — „Vizijų“ ciklas ir dar dvylika sonetų. Knyga ten buvo išleista tuometinio Centrinio lietuvių komiteto Italijoje ir knygos paruošėjo poeto bendraamžio Vytauto Sauliaus rūpesčiu. Gražus 80 puslapių leidinys dar buvo taikliai ir kūrybingai iliustruotas dail. J. K. Aleksandravičiaus puslapiniais ir užsklandiniais cinko raiziniiais.

Iš to fakto išplaukiančia prasme Vytautas Mačernis dabar vėl grįžo Italijon, kai didelis jo kūrybos pluoštas lietuvių ir italų kalbomis buvo ten išspausdintas vien tik poezijai skirtame literatūros žurnale *In forma di parole*. Eilėraščius italų kalbon išvertė ir skaitytos su poetu supažindino puikiai lietuviškai kalbantis ir rašantis Pietro Dini, literatūrologas ir kalbininkas, kurį laiką lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete.

Pats žurnalas *In forma di parole* yra vienas iš geriausių šios rūšies leidinių Italijoje. Išeina jis keturis kartus per metus, gražus kiseninio formato, vis turintis per du šimtus puslapių. Mačernio eilėraščiai yra, matyt, kiek pavėluotam 1986 metų ketvirtajame (spalio — lapkričio—gruodžio) numeryje, kuris Ameriką pasiekė tik 1987 metų antroje pusėje. Tas žurnalo numeris yra 224 puslapių. Leidyklos adresas: Liviana Editrice, Via Luigi Dotiesio, 1, 35138 Padova, Italia.

Mačernio poezijos gerbėjams ir visiems mūsų poezijos bičiuliams, be abejo, yra įdomu: kiek ir kurie poeto eilėraščiai yra ten išvertę italų kalbon? Iš viso yra išversta 27 eilėraščių, parenkant juos iš Mačernio dar gimnazijos dienų ir baigiant paskutiniaisiais, poeto sukurtais prieš pat tragišką mirtį. Išverstųjų tarpe yra ir tokie žinomieji kaip „Vizijų“, *Ižanga* ir sonetai, prasidedantys tokiais eilutėmis: *Vidurnaktį dažnai; Ateik, naktie, ir būk mano mylima; Nežinau, kodėl dievai tave sukūrė; Einu, bet nežinau i kur nueisiu; Einu, sustoju ir klausaus; Būk, gyvenime, man neteisingas; Praeinančiam pasauliui praeisiu*. Išversti taipgi aštuoni pirmieji eilėraščių ciklo „Songs of myself“. Apščiui paberta ir pavienių eilėraščių, poeto neįterptų

i kokius nors ciklus ar struktūrines gruputes, kaip ir portretinis, o gal ir autoportretinis *Aš pažinau karalių tavyje iš žingsnių aidų*. Išversta net ir ta jau šiuropios nuojautos kupina *Rugsėjo naktis*, parašyta ir datuota tik savaitę prieš poeto mirtį. Išverstieji i italų kalbą eilėraščiai skamba labai švariai ir balsingai, sudarydami įspūdį, lyg pats Vytautas Mačernis juos čia deklamuotų. (Penki Pietro Dini vertimai, kartu su originalais, kaip tik spausdinami čia pat, šiame puslapyje.)

Del pačių eilėraščių atrinkimo gal vienur kitur ir suabejotume, ar kurio nors kito pasigestume. Sakysim, jeigu jau čia yra Mačernio poezijos europinė ar net pasaulinė reprezentacija, tai gal ir nereikėjo dėti tų kelių, dar gimnazijos metais parašytų eilėraščių, kurie iš tikrųjų Mačernio poetiniam palikimui nieko ypatingesnio neprideda. „Vizijų“, kaip sakėme, duota tik *Ižanga*, o būtų buvę ne pro šalį pateikti bent poros jų vertimus istisai. Vietoj ne taip įspūdingų atskirų pabirų, būtume linkę pageidauti šių visuotinai įsimintų sonetų: *Savo siela, alkaną kaip žvėrį; Garsum Toreador, Mirtis baisioji; Viduramžių askeze paminta po kojų; Vargo žmonės geidžia didžio turto; Uždamas per dangų šiltes marių vėjas; Ramus ir saulėtas sekmadienis miške; Už lango rugsėjo vakaro dangus ugninis*. Žinoma, užsimeiname visa tai čia, gerai žinodami, kad ir vertėjo

galimybės tarp daugelio kitų darbu, ir žurnalo puslapių apimtį yra riboti, o lengvai teikiama pageidavimai beribiai. Ypatiesnio dėmesio vertas Vytauto Mačernio gyvenimo ir kūrybos aprašas, prie eilėraščių pateiktas paties vertėjo. Aprašas palyginti gana platus: dešimt žurnalo puslapių. Iš teksto matyti, kad vertėjas čia sumanią pasinaudojo ankstesnėmis Vytauto Kubiliaus ir Alfonso Nykos-Niliūno įžvalgomis, liečiančiomis Vytauto Mačernio kūrybą ir gyvenimą. Čia turimas minty Vytauto Kubiliaus įvadas į Vilniaus 1970 m. išleistą Vytauto Mačernio kūrybos sutelktinę *Žmogaus apnuoginta širdis* ir Alfonso Nykos-Niliūno įvadas į Chicagoje 1961 m. išleistą Vytauto Mačernio *Poeziją* ir atsiminimų pluoštą „Nevermore“ *Literatūros lankuose*, 1954 m., Nr. 4. Todėl ir labai užgirtina, kad Pietro Dini čia lygiomis teiseimis naudojasi tiek Lietuvos literatūrologų, tiek išeivijoje rasta medžiaga. Bibliografijoje taipgi nurodomi tenykščiai ir čionykščiai šaltiniai. Jais pasinaudodamas, vertėjas ir pateikia itališkai skaitančiam net iki smulkmenų gana spalvingą informaciją apie Mačernį. Tačiau aprašyme lyg ir pasigendame paties vertėjo nuomonės apie Ma-

Vytautas Mačernis

černio kūrybą: kodėl jinai krito jo paties širdin? Kuo ji gali dominti ir patraukti literatūra besidomintį italą? Akademine užuomina visa tai parodžius, būtų buvęs pirmakartinis toks žvilgsnis iš gana neįprastų perspektyvų i lietuvišką eilėraštį. Kaip žinome, Vytautui Mačerniui žuvus traukimosi sumaištyje 1944 metais Žemaitijoje, pirmoji jo poezijos knyga *Vizijos* buvo išleista išeivijoje jau 1947 metais; didelis pluoštas jo poezijos eina kartu su kitais žemininkais jų antologijoje *Zemė* 1951 metais; o visas Mačernio poetinis palikimas (be kelių nerastų nuobirų) skelbiamas 1961 metais Chicagoje išleistoje Vytauto Mačernio knygoje *Poezija*, kai tuo tarpu tėvynėje knygos pavidalu Mačernio kūryba leista spausdinti tik po autoriaus mirties praėjus 26 metams. Ir tai yra nenuspėjama situacija, kada šitaip atsitinka XX a. antroje pusėje, po visų aštuonioliktų, devynioliktų ir dvidešimto amžiaus demokratinių revoliucijų ir atsitinka patioje geografi-
nėje Europos širdyje! Todėl ir savo kūrybos tokio likimo prasme Mačernis istisais dešimtmečiais buvo tikras tremtinys. Ir buvo labai logiška poetui kartu su artimaisiais savo bendraamžiais tapti išeivijoje žemininku. Tačiau

okupacinės sąlygose Lietuvoje net ir dabar, kai apie Mačernį jau leidžiama prastitarti, šis mirusio autoriaus atžvilgiu gėdingas ir režimą inkriminuojantis nusikaltimas vis dar nutilimas, apeinamas, lyg jo ir nebūtų buvę. O tai beveik unikuminis faktas lietuvių kultūros istorijoje vieno mirusio autoriaus atžvilgiu moderniais laikais. Būtų buvę prasminga visa tai iškelti ir „itališkojo“ Mačernio proga jo tenykščio aprašymo rėmuose. Italui skaitytojui tai irgi būtų buvęs liūdnai spalvinga naujiena.

Kas be ko, lietuvių literatūros, ypač poezijos, bičiulis Pietro Dini, išvertęs ir paskelbęs atitinkamoje italų spaudoje gana imponuojantį pluoštą Vytauto Mačernio poezijos, atliko lietuvių kultūrai neįkainojamą pasitarnavimą. Ir jam už tai iš visos širdies esame dėkingi. Juo labiau, kad ir ateityje jis žada eiti tuo pačiu keliu. Pietro Dini čia rašantį visai nesenai laišku informavo, kad jau turi išvertęs italų kalbon šešis Alfonso Nykos-Niliūno eilėraščių, kurie netrukus turėtų pasirodyti kitame italų literatūros žurnale. Taipgi tikisi italų kalba parengti žemininkų poezijos antologiją ir visos lietuvių poezijos antologiją. Tai milžiniški darbai, kuriems atlikti linkime iš-tvermės ir įkvėpimo.

Vytautas Mačernis

IŽANGA

*I žemę piktas vakaras atėjo,
Toks baisiai svetimas ir neramus,
O ten už lango blaškosi klajoklis vėjas
Ir lyg keleivis beldžias i duris.*

*Bet aš vidun jo niekad neįleisiu,
Duris užversiu dar tampriau —
Aš pilnas nerimo, kažko pasilgęs baisiai,
Paskendęs vakaro rimty, mąstau*

*Apie šią žemę ir kalvas suartas,
Ir iš storų sienų pastatytus šiuos namus,
Ir žmones einant iš kartos i kartą —
Tuos žmones jaunus, pranašius.*

*Menu jų vasaros auksinį derlių,
Gegužės mėnesio naktis brandžias
Laukus, priėjus piūčiai, grūda berliu
Ir kuriančių žmonių kančias.*

*Tai plazda jie šio vakaro šešėlius
Ryškėja mostai ir galia
Ir pamažu atgimsta vėlei,
Atgimsta vėlei per mane...*

BŪK, GYVENIME,
MAN NETEISINGAS

*Būk, gyvenime, man neteisingas,
Būk versmė patyrimų karčių
Ir sunkių pralaimėjimų ringas,
Iš kurio grįžčiau pilnas žaizdų, —*

*Bet būk didelis ir vienkartinis,
Pažymėtas didžiųjų kančių, —
Skausmo platumos — mano tėvynė:
Jas išplėsk begalybėn, meldžiu!*

*Sūkury nuolatinės kovos
Niekada palankiai nešypsok
Ir nuo laimės laikyk atokiai.*

*Man neduoki draugų, mylimos —
Skelnumu jie mane pražudys —
Mirsiu aš, mirs kovos troškulys.*

RUGSĖJO NAKTIS

*Sėdžiu lange. Rugsėjo naktis. Pilnatis.
Ir švelnus, kaip vestuvinis nuometas,
Lengvas rūkas virš pievų.
Tai poezijos, meilės, svajonių naktis.
Tokianakt mylimi neatmins, kaip ištart
Ligi ryto: sudievi!*

*Ta rugsėjo naktis kaip svajonė graži;
Tokią naktį rašyti, svajoti
Ir myleti norėtus.
Tačiau aš pamiršau, kaip svajot ir rašyti,
Ir atšalusioj mano širdy
Jau nėra meilės vietos.*

*Tai kodėl sėdžiu lange, ismeigęs akis
I mėnulio gelsvą metalu nusiklojusį
Aukštą tolimą dangų?...
Nežinau... Tai gal šiaip sau...*

*Rugsėjo naktis...
Tyliai lašina vystantis klevas
Šaltą miglą ant lango.*

MAŽA TAUTA SU DIDELIU ŽODYNU

*Maža tauta su dideliu žodynu,
Kaip tu i Nemuno pietinį krantą
Su juo išplaukt galėsi, jei kaimynai
Tavųjų žodžių turtą nesupranta?*

PRAEJIMAS

*Praeinančiam pasaulyje praeisiu,
Kasdien suduždamas, bet išdidus:
Mylėdamas skurdžiosios žemės vaisių
Ir moteris, ir saulę, ir sapnus.*

*Kaip svečias, pakviestas i šventę šviesią,
Aš paragausiu, vynas ar svaigus,
Aš tik gėlių spalvom pasigėrėsiu,
Savin giliai įkvepsiu jų kvapus;*

*Ir mylimos nerūpestingą veidą
Lengvai palietęs pirštais virpančiais,
Triukšmingai muzikai aplinkui aidint*

*Ir atsiveikinęs mostu tik su svečiais,
Palikęs žiburius toliau jų šventei degti,
Išeisiu vienišas i amžinąją naktį.*

INTRODUZIONE

Scese una sera irata sulla terra,
così terribilmente straniera e inquieta,
ed oltre la finestra s'affanna un vento errante
come un viandante che alla porta batte.

Ma io mai lo lascerò entrare,
la porta ancora più saldamente sprango. —
Straccolmo d'irrequieta nostalgia,
annego sotto il peso della sera e penso.

a questa terra e alle colline arate,
a queste case dalle salde mura,
a questi uomini giovani, profetici
che di generazione in generazione vanno. —

Rammento le messi dorate della loro estate,
le notti mature di Maggio,
i campi dopo il raccolto, il seme libero
nella caduta e le pene degli uomini creatori.

Nelle ombre si agitano di questa sera,
rilucono i gesti e la potenza
e il ring di dure sconfitte,
rinascano ed oltre m'attraversano...

CON ME, O VITA, SII INGIUSTA

Con me, o vita, sii ingiusta
sii sorgente di esperienze amare
e il ring di dure sconfitte,
da cui ritorni pieno di ferite,

ma sii grande e unica,
da grandi pene marchiata.
E mia patria l'ampiezza del dolore:
dilatata, ti prego, all'infinito!

Alla lotta costante nel gorgo
non sorridere mai con favore
e dalla felicità manteniti a distanza.

Non darmi nè amici nè amate;
con la loro tenerezza mi uccideranno;
io morirò, morirò la sete di lotta.

NOTTE DI SETTEMBRE

Siedo alla finestra. Notte di settembre.
Luna piena.

E delicata corona nuziale
una leggera foschia sopra i campi.
E' la notte della poesia, dell'amore, dei sogni.
Stanotte gli amanti non sapranno come
pronunciare

Questa notte di settembre è bella come
un sogno.

In questa notte vorresti scrivere
e sognare e amare,
ma non so più sognare nè scrivere
e nel mio cuore divenuto freddo
ormai non c'è posto per l'amore.

Allora perché siedo alla finestra con gli occhi
sprofondati nell'alto lontano cielo
ricopertosi col giallastro metallo della luna?...
Non lo so... Forse, così... Notte di settembre...
Sommessamente stilla l'acero
una fredda nebbia sulla finestra.

PICCOLO POPOLO DAL GRANDE
VOCABOLARIO

Piccolo popolo dal grande vocabolario
come potrai tu passare del Nemunas
la riva meridionale se il tesoro
delle tue parole i vicini non comprendono?

ATTRAVERSAMENTO

Il mondo transeunte attraverserò,
ogni giorno naufrago ma orgoglioso;
amando i frutti della povera terra
e le donne, e il sole, e i sogni.

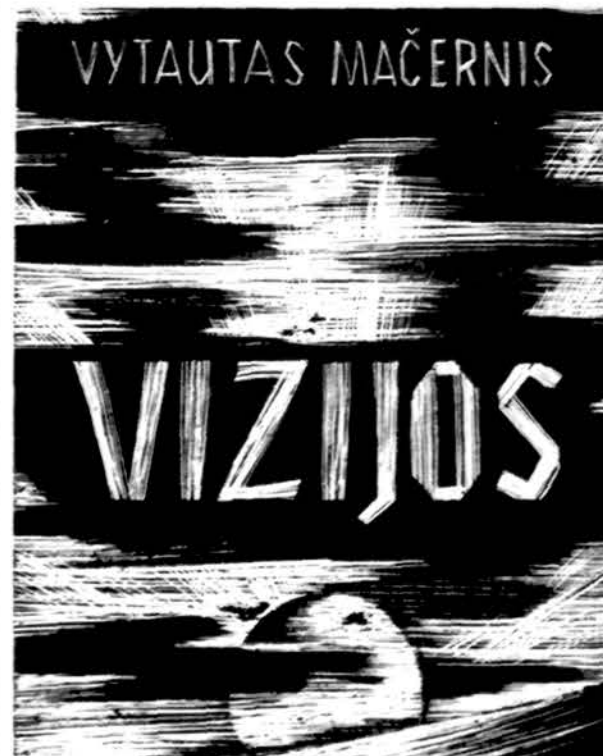
Da straniero, invitato alla festa luminosa,
assaggerò vino e liquori.
m'ubriacherò soltanto del colore dei fiori,
dei loro odori profondamente m'ispirerò;

E dell'amata l'inaccorto volto
con dita che fremono appena sfiorato,
mentre riecheggiano rumorosi musici,

gli ospiti congedati bruscamente,
lasciate oltre a bruciare le lanterne
nella festa che s'insegue, —
uscirò solo nella notte eterna.

Pirmoji leidinio, apimamio Vytauto Mačernio poetinės kūrybos visuma, aplankius viršelį, sukurtas dail. Pauliaus Angiaus. „Poezija“ išleista Chicagoje 1961 metais.

Pirma karta knygos pavidalu paskelbtos Vytauto Mačernio kūrybos viršelis, dail. J. Aleksandravičiaus cinko graviūros. „Vizijos“ išleistas Romoje jau 1947 metais.

Taipgi vienoje knygoje sutelktos Vytauto Mačernio poezijos viršelį, pieštas dail. I. Sizovo. „Žmogaus apnuoginta širdis“ išleista Vilniuje tik 1970 metais.

Mažoji Lietuva Bendruomenės memoranda

(Atkelta iš 1 psl.)

6. Mažoji Lietuva Bendruomenės memorandume

Šitame straipsnyje aptariamas Bendruomenės memorandumas yra padalytas į tokius skyrius:

1. Įvadas.
2. Lithuanians in Byelorussia.
3. Lithuanians in the Kaliningrad region (Lithuania Minor).
4. Lithuanians in Siberia.
5. Russian Settlers in Lithuania.
6. Enclosures: Appeal of Lithuanians of the Voronovo District. Map no. 90 from Atlas of the Lithuanian Language.

Mus, žinoma, domina, kas čia parašyta apie Mažąją Lietuvą. Todėl tas skyrius cituojamas išsiai:

Lithuanians in the Kaliningrad Region (Lithuania Minor)

The Potsdam Conference in 1945 placed Königsberg (later renamed Kaliningrad by the Soviets) and the adjacent area under Soviet administration pending the final determination of territorial questions at the peace settlement. This northern part of East Prussia was also known as Lithuania Minor because it has been inhabited by Lithuanians since ancient times, although during centuries of German rule in the German state of Prussia many of them became germanized. After World War II the Soviets completely annihilated the original German and Lithuanian population by creating an artificial famine, herding many Germans and Lithuanians into death camps, deporting an undetermined but considerable number to Siberia where most of them perished and, finally, expelling all survivors of the holocaust of Lithuania Minor to Germany.

In the Helsinki Final Act, the participating states reaffirmed their obligation to act in conformity with the Universal Declaration of Human Rights. Article 13, Part 2 of the Declaration states that "Everyone has the right... to return to his country". So far none of the expelled East Prussian Lithuanians or Germans have been permitted to return to the Kaliningrad Region.

The original population has been replaced by settlers from the Soviet Union and Soviet occupied countries. Most of the settlers are Russians and Byelorussians, but in 1979 there were also 20,000 Lithuanians in the Kaliningrad Region who constituted 2.4% of the total population. Just like the Lithuanians in Byelorussia, they are subjected to forcible russification. In the Kaliningrad Region, the former Lithuania Minor, there are no Lithuanian schools, no Lithuanian newspapers, no Lithuanian books in the bookstores and libraries and no Lithuanian cultural organizations or activities.

Ir taip Bendruomenė pasiėmė Baltimorėje 1979 m. vykusio Vliko seimo pavedimą kelti Mažosios Lietuvos genocidą tarptautiniame forume ir pasiuntė žinias apie Mažosios Lietuvos problemas 44 valstybėms, įstaigoms ir mokslo institucijoms. Kartais girdime priekabių balsų, kad Bendruomenės politinė komisija dubliuojanti laisvinimo veiklą. Bet ką daryti, kai laisvi-

Martynas Gelžinis, Mažosios Lietuvos Rezistencinio sąjūdžio darbuotojas, renka dokumentinę medžiagą ir spaudai ruošia knygą „Mažosios Lietuvos problema“.

nimo dirvoje pasirodo nepajudintų barų, kurie nutylimi arba leidžiamais žemėlapiams stengiamasi lenkams priskirti. Tokia laikysena juk yra atviras pakvietimas kaimyniniams agresoriams organizuoti jų grobuoniškas intencijas. Jeigu nebekartojamas Mažosios Lietuvos laisvinimo mandatas, mes patys leidžiamės susidaryti įspūdžiui, kad lietuviai apleidžia savo žemes Baltijos pajūryje.

Dabar Bendruomenės balsas, atėjęs mažlietuviams į pagalbą, galutinai sulaužė tylėjimo užgožį ir iškėlė Mažosios Lietuvos problemas į tarptautinį forumą. Tylėjimas, išreikštas anais, savo klaidingumu pagarsėjusiais žodžiais — „Apie Maž. Lietuvą visados mes galime pasakyti, kad tai yra revindikacinis klausimas. O dabar aš skaitau, kad politiškai šito klausimo kėlimas yra visiškai nenaudingas todėl, kad jis erzina vokiečius“ (*Tėvynės sargas*, 1982 m., Nr. 2, p. 42) tik mums patiems tepakenkė, nes jis dar daugiau suskaldė kaip tik pačių Vliko rėmėjų eiles.

7. Mažlietuvių uždaviniai ateityje

Kai JAV Lietuvių Bendruomenė pradėjo išnešti Mažosios Lietuvos problemas į tarptautinius forumus, mažlietuviai privalo atskleisti savo pokarinę raštiją, iš kurios Bendruomenė gali pasirinkti faktus ir įrodymus.

1. Svarbiausias šaltinis yra 95 puslapių Vliko didysis memorandumas iš 1950 metų. Anglų kalba kopijoje yra skyrius „Lithuania Minor“, p. 14. Antrasis skyrius yra Annex 8 — „Memorandum on Lithuania Minor“, pp. 83-89. Trečiasis skyrius yra Annex 9 — „Declaration of Lithuanians of East Prussia“ — mums žinomas „Fuldos deklaracijos“ vardu, paskelbtos 1946 m. lapkričio 6 d., pp. 90-93. Ir galų gale yra ir ketvirtasis skyrius — „Boundaries of Lithuania“, t.y. Lietuvos žemėlapis, kuris aiškiai parodo laisvintiną Mažąją Lietuvą.

2. Svarbumo atžvilgiu antrasis šaltinis yra išlaisvintos

Lietuvos žemėlapis. Jau prieš dvidešimt metų — 1967 m. vasario 6 d. Lietuvos tyrimo institutas, artima Vlikui institucija, pavedė dr. Algirdui Budreckiui paruošti referatą apie Lietuvos rytų sienas ir Martynui Gelžiniui referatą apie Lietuvos vakarų sienas. Abudu referatai buvo parengti. Birželio 16 d. Tyrimo instituto posėdyje, pirmininkui prof. dr. Jonui Puzinui referavus ir rekomendavus, abudu referatai buvo priimti. Martyno Gelžinio referatas, antrašte „Mažlietuviškųjų genčių etninės sienos vakaruose“, buvo išspausdintas *Naujienose* Nr. 157 iki 163, 1967 m. liepos 7 iki 14 d. (6 atkarpos). Vliko reikalų vedėjo Juozo Audėno pastangomis kitais, 1968 metais J. Andrius paruošė žemėlapi „Lietuvos etnografinės sienos, nustatytos Lietuvos tyrimo instituto“. Jį išspausdino Lietuvių enciklopedijos leidykla dr. Petro Kaladės lešomis. Algirdas Budreckis dar rašė: „Kažkodėl šis žemėlapis mūsų visuomenėje ir veiksmuose buvo sutiktas patylomis, nukištas į stalčius ir užmirštas, nors sienos nustatytos su tikslumu“. Po ketverių metų *Karys* pakartojė savo 1972 m. gegužės mėn. numeryje Martyno Gelžinio referatą, pridėdamas prie jo savo įdomų žemėlapi.

Viename rašinyje dr. Algirdas Budreckis pasisako dėl Algirdo Gustaičio 1971 metais baigto „Lietuvos žemėlapi“ šitaip:

Gustaičio žemėlapis rytuose seka Lithuania propria sieną... pietuose jis nusitęsęs iki Lietuvos Brastos, apimdamas Balstogę, Volkoviską, Šlōnimą ir Naugarduką. Vakaruose Gustaičio žemėlapis apima visus Rytprūsius iki Dancigo. Kitaip sakant, Gustaitis pretenduoja į visas žemes, kuriose kadaise gyveno prūsų ir jotvingių gentys. Jo žemėlapis turi istorinės reikšmės. Pagrindinis žemėlapio trūkumas yra tasai, kad vakaruose ir pietuose jau seniai išnyko gyvieji etnografiniai bruožai, kaip antai: aiškių kalbos bei tarmės, aiškių papročiai, liaudies architektūra ir bendrai aiškių tautosaka. Užtat reikia Gustaičio istorines ribas priskaičiuoti prie maksimalistinių etnografinės Lietuvos pretenzijų.

3. Teisingas atsakymas į klausimą — Ar Mažoji Lietuva (Kaliningrado sritis) buvo Varmos vyskupijos dalimi? — yra trečias Mažosios Lietuvos problematiką aiškinantis šaltinis. Į tokį klausimą teisingas atsakymą radau pas kun. dr. K. Gečį, kun. dr. P. Bajertių, kun. dr. P. Jatulį ir Landgerichtsrat'ą dr. Albrecht Rogge.

Kun. dr. K. Gečys knygoje *Katalikiškoji Lietuva* (Chicago: Draugas, 1946) rašė: „Pagaliau Klaipėdos krašto katalikų parapijos, kurios priklausė Varmijos vyskupijai, buvo atskirtos ir iš jų sudaryta Klaipėdos prelatūra...“

Straipsnis „Klaipėdos krašto prelatūra“, įdėtas *Lietuvių enciklopedijos* XII tome, p. 38, yra parašytas pagal kun. dr. P. Bajerčiaus knygą *Religiniai santykiai Klaipėdos krašte nuo 1922 iki 1944 metų*. Ten rašoma: „Kraštas

Straipsnio autoriaus Martyno Gelžinio žmonos a.a. Hertos (gim. Girtaitės) tėviškė Kalotėje, prie plento iš Klaipėdos į Kretingą.

andume

bažnytinių atžvilgiu priklausė Varmijos vyskupui... 1939 III 22 Klaipėdą užimant vokiečiams... faktišką administraciją vykdė Varmijos vyskupas... Rusams okupavus Lietuvą ir Klaipėdos kraštą, K.k.p. vėl grįžo Telšių vyskupo jurisdikcijai".

Kun. dr. P. Jatulis rašė *Lietuvių enciklopedijos* XXXIII tome, p. 143, taip: „Pirmojo Lenkijos-Lietuvos padalijimo metu 1772 V. vyskupija prijungta prie Prūsijos; Versalio sutartimi jos ribos pakeistos; 1922 įst. atskira Dancigo administratūra, o 1926 įst. Klaipėdos prelatūra, priklausanti Telšių vyskupui, Lietuvos Bžn. provincijos ribose. Po II pas. karo V. vyskupijos ribos praplėtos pietų vakarų kryptimi, įjungiant ją Olsztyno (Allenstein) vaivadijon; jos šiaurės sritis su Karaliaučium (mano pabraukta — M.G.) įjungta į Sovietų Sąjungos teritoriją. Nuo 1945 V. vyskupiją valdo apaštališkas administratorius...“

Klaipėdos krašto teismo direktorius, Landgerichtsrat dr. Albrecht Rogge savo knygoje *Die Verfassung des Memelgebiets*, p. 291, rašo: „Die Rechtsverhältnisse der katholischen Kirchengemeinden des MG sind durch eine (bisher nicht veröffentlichte) päpstliche Bulle dahin geregelt, dass diese Gemeinden vom Bistum Ermland abgetrennt und unter Zusammenfassung als Praelatur Memel dem Bistum Telschi unterstellt sind. Staatsgesetzlich ist dieser Akt bisher nicht geregelt“. Toks tekstas buvo parašytas 1928 metais. (Klaipėdos krašto katalikiškų parapijų teisinę padėtį reguliavo [iki šiol nepaskelbta] popiežiaus bulė, atskyrusi šitas parapijas nuo Varmos vyskupystės ir, suglaudusi į Klaipėdos prelatūrą, pavedusi jas Telšių vyskupystei. Iki šiol šitas aktas nėra su tvarkytas valstybiniu įstatymu.)

8. Išvados

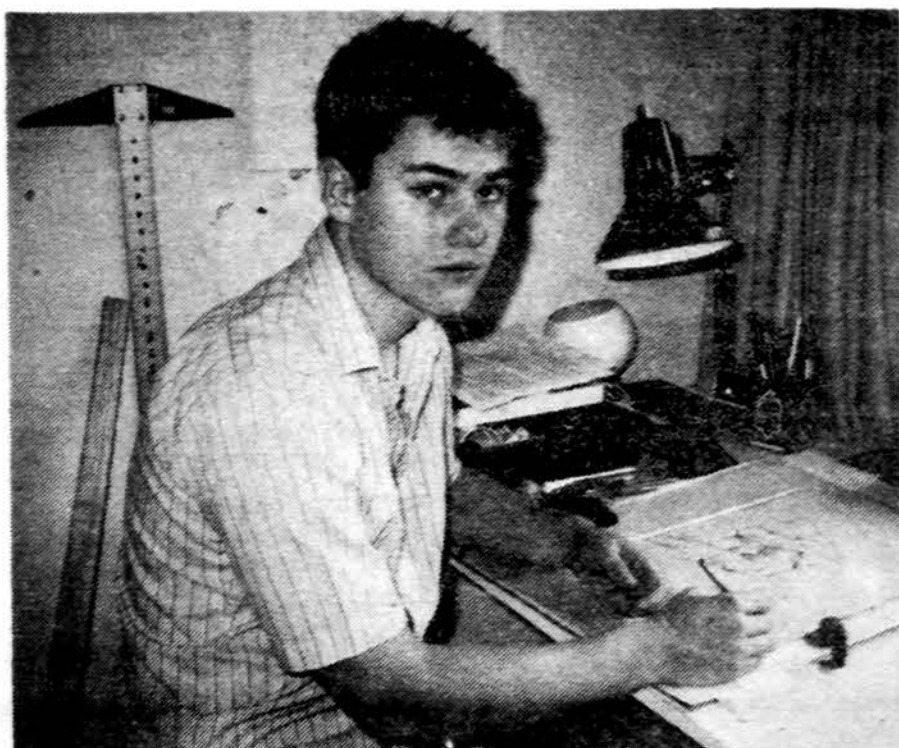
1. Visi keturi aukščiau cituoti šaltiniai parodo, kad iki 1923 metų, t.y., iki Klaipėdos krašto įsijungimo į Lietuvos respubliką, „kraštas bažnytinių atžvilgiu priklausė Varmijos vyskupijai“.

2. Landgerichtsrat'as dr. Rogge pasako, kad Klaipėdos krašto katalikiškos parapijos buvo nuo Varmos vyskupystės „abgetrennt“, reiškia, „atskirtos, atpjautos“. Tuo parodoma, kad kraštas katalikų bažnytinių atžvilgiu buvo Varmos vyskupijos, esančios Nemuno pietų pusėje, dalimi.

3. Iš 23 Karaliaučiaus bažnyčių trys buvo katalikų: 1. Katalikų bažnyčia, Kath. Kirchenstrasse. Didelė. Trijų traktų; 2. St. Adalbertskapelle, Amalienau priemiestyje; 3. Kath. Kirche zur Heiligen Familie, Oberhaberberg priemiestyje. Be šitų trijų, visoje Mažojoje Lietuvoje buvo daug katalikiškų bažnyčių, kurios buvo apjungtos Varmos vyskupijos šiaurės srityje.

4. Kun. dr. Jatulis rašo: „...jos šiaurės sritis su Karaliaučium“, reiškia — Varmos vyskupijos šiaurės sritis su Karaliaučium 1945 metais buvo valstybiškai „į Sovietų Sąjungos teritoriją įjungta“. Toliau — „... nuo 1945 Varmos vyskupiją valdo apaštališkas administratorius“, reiškia, religiniu atžvilgiu Varmos vyskupijos šiaurės dalis su Karaliaučium tebėra Varmos vyskupijos dalimi.

5. Kai 1972 metais Vatikanas įjungė Varmos vyskupiją į Varšuvos dieceziją, jis įjungė ir Mažąją Lietuvą į Lenkijos centrinus kraštus. Mūsų uždavinys yra prašymais ir publicistika įtikinti Šv. Sostą ir Europos viešumą to krašto lietuviška praeitimi ir juos paveikti, kad iki tol, kol istorijos banga išplaus maskolius iš Lietuvos, Šv. Sosto dekretai leistų Mažajai Lietuvai nekludomai grįžti į motinos Lietuvos glėbį.

Jonas Kulikauskas baigia trečius studijų metus Otis Art Institute, Parsons School of Design, Los Angeles, kur jis studijuoja iliustravimo meną. Mokyklos parodoje buvo išstatyti jo darbai iš grafikos kurso.

Jaunųjų dailininkų tarpe

Nuo vasario 6 iki 20 dienos Santa Monicoje, Kalifornijoje, Colorado Place pastate, vyko litografijos ir fotografijos darbų paroda, kurią surengė Otis Art Institute of Parsons School of Design. Šią garsiąją mokyklą yra lankę, berods, keli Los Angeles lietuviai. Kad ir dailininkė Aldona Variakojienė.

Dabartinėje parodoje išstatytas trijų fotografų ir penkiolikos grafikų kūrybinis dovis. Pastarųjų tarpe dalyvauja ir Jonas Kulikauskas, Broniaus Kviklio vaikai.

Nedidelio formato Jono Kuli-

kausko ofortai įvairuoja savo temomis, tačiau yra vieningi išbaigtumu, ypač tie, kur žmogaus kūno judesyje sukaupta kažkokia paslaptis. Žiūrovas bando ją atskleisti.

Norėtusi palinkėti pradedančiam grafikui, kurio mokytojas yra estampų meistras Anthony Zepeda, siekti kuo švaresnės piešinio ekonomijos. Žinant, kad jis yra pirmaeilis šachmatininkas, gal ciklas su šio žaidimo figūromis ir joms būdinga psichologija galėtų būti meniškai įkūnytas. Tai tik sugestija.

Pr. V.

Magdalenos Stankūnienės „Deivių“ parodos laukiant

Kūrybingoji dailininkė Magdalena Birutė Stankūnienė, galbūt paveikta „Naujojo Vandėnio amžiaus“ (New Age of Aquarius) inspiracijos, sukūrė naują spalvotą grafikos ciklą „Deivės“. Ne vienam gali kilti klausimas, kodėl pasirinkta tokia sena istorinė tematika. Atsakymas paprastas: šiandieniniai mūsų menininkai atlieka panašią funkciją, kaip senovėje vaidilos, būtent savo pasakone jie ieško ir mėgina suvokti santykius su dievybe ir antgamtinio pasauliu, o tuo pačiu siekia pakelti meną ir žmogų į aukštesnį dvasingumo laipsnį. Geras pavyzdys tokios meninės krypties yra didžiulį pasisekimą turėjusi „Dvasingumas mene“ (Spiritualism in Art) paroda, neseniai suruošta Chicagoje ir kituose didesniuose pasaulio miestuose.

Dabartiniam, pagal zodiako ženklus vadinamame „Naujajame Vandėnio amžiuje“, yra ypač jaučiamas naujas susidomėjimas senovės mitologiniais dievais ir deivėmis, suderinant juos kartu su žydinčių gėlių ir žiedų grožiu. Šios abi temos mums suteikia kažkokį paslaptį dvasinį pakilumą. Deivės atstovauja panteistinio tikėjimo doktrinai, kuri mėgina išaiškinti gamtos mistinį pobūdį laiko ir erdvės plotmėje. Tuo tarpu gėlės ir žiedai vilioja ne tik paukščius ir bites, bet taip pat ir mūsų akis, nes jos yra grožio simbolis, kuris savo pozityvia energija praskaidrina gyvenimą.

Pasinaudodama šiais simboliais, Magdalena Stankūnienė sukūrė savitas mitologines deives, kurios atspindi ne tik jos asmeniškų apmąstymus, bet ir jos senelio daug kartų pasakotas lietuvių liaudies pasakas. Mądingas, daug nesuklysiu, teigdamas, kad tam tikrą įtaką jai turėjo ir Marijos Gimbutienės studija apie senovės dievus ir deives.

Visi Magdalenos Stankūnienės šio ciklo darbai yra sukurti, naudojant jau atspausdintą juodą grafiką, vėliau pridodant ant kiekvieno paveikslą individualias spalvas. Todėl jos paveikslai

igauna lyg ir rusenančių anglių žerėjimą. Šis egzotiškai įvairus spalvingumas susipina į darnią liaudies ir dekoratyvinio meno kompozicinę struktūrą.

Magdalenos Stankūnienės, kaip ir Viktoro Petravičiaus, grafika kartais padvelkia primitivumu, bet tik paviršutiniškai, nes iš esmės ji yra giliai mastanti ir intuityvi dailininkė. Jos „primityvumas“ yra tiktai gerai išgalvota strategija pasiekti pageidaujamus rezultatus. Jos spalvingi, beveik elektriniai, paveikslų kontūrai paliečia stiprų įspūdį vešlios, viliojančios žydinčios augmenijos, o naudojami sensualiniai patrauklūs simboliai kartais primena ir Georgią O'Keefe kūrybą.

Tikrai yra daug kas rekomenduotino Magdalenos Stankūnienės kūryboje: ji sujungia dabartį

Nauji LRD nariai

Lietuvių rašytojų draugijos valdybai pasiūlius, draugijos nariai korespondenciniu balsavimu į draugiją priėmė keturis naujus narius: Audrą Kubiliūtę (46 balsais), Mariją Tūbelytę-Kuhlmanienę (49 balsais), Stasę Vanagaitę-Petersonienę (43 balsais) ir Joną Vizbarą-Sūduvą (42 balsais). Buvo išsiuntinėti 97 balsavimo lapeliai, tiek yra narių. Nesuradę adresatų, grįžo trys vokai. Iš viso atsakė ir balsavimuose dalyvavo 52 LRD nariai. Pagal LRD statutą, nauji nariai priimami balsavusiųjų balsų dauguma.

Audra Kubiliūtė (g. 1960 m. Montrealyje, Kanadoje) išleido detektyvinę apysaką jaunimui *Nepaprasti vyčiai Aštuonioliktoje gatvėje* ir drauge su Rasa Kaminskaite paruošė *Pradinį lietuvių kalbos kursą*. Gyvena Chicagoje.

Marija Tūbelytė-Kuhlmanienė (g. 1923 m. Kaune) išleido novelių rinkinį *Isibrovėlė*. Anksčiau laimėjo *Dirvos* novelių konkursą. Gyvena Floridoje.

Stasė Vanagaitė-Petersonienė (g. 1916 m. Kvėdarnos vls., Tauragės aps.) išleido apsakymų knygą *Nulaužta šaka*; eiliuotą tautosakinę pasaką *Laumė Daumė*; Dariaus Lapinsko plokštelėje *Sek pasaką*; eiliuotą pasaką *Skomantų piliakalnio legenda*; suredagavo *Kunigas Alfonsas Lipniūnas*; 1984-1986 m. buvo *Ateities* žurnalo vyriausia redaktorė. Yra Pedagoginio lituanistikos instituto Chicagoje literatūros dėstytoja ir direktorė.

Jonas Vizbaras-Sūduvas (g. 1915 m. Marijampolėje) 1981 m. laimėjo *Draugo* romano konkursą už *Alšėnų kunigaikštystę*, vėliau išleido romaną *Kur bėga Šešupė*. Gyvena Dorchester, Masachusetts.

Lietuvių rašytojų draugija sveikina naujus narius ir džiaugiasi, kad jos gretos didėja.

su praeitimi, išplanavimą su spontaniškumu, laikiną trapumą su ilgai išliekančiomis vertybėmis. Esu tikras, kad šis „Deivių“ ciklas, o taip pat ir ciklas „Moterys“ suras savo vietą Lietuvos meno istorijos puslapiuose.

Magdalenos Stankūnienės naujų darbų parodos atidarymas bus penktadienį, kovo mėn. 11 d., 7:30 v.v., Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, 6500 South Pulaski Road, Chicago, Ill. Originalią, specialiai parodai paruoštą programą atliks Dalia Kučėnienė ir Nijolė Martinaitytė.

Emilijus Holenderis

Magdalena Birutė Stankūnienė

„Raminta ir Ginta“